

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (ένατο τμήμα)

της 21ης Σεπτεμβρίου 2023 *

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Ενυπόθηκο δάνειο συνδεδεμένο με ξένο νόμισμα – Κριτήρια εκτίμησης του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας ρήτρας μετατροπής – Εθνικό μητρώο των ρητρών γενικών όρων που έχουν κριθεί μη επιτρεπτές – Υποχρέωση ενημέρωσης»

Στην υπόθεση C-139/22,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής απόφασης δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieście w Warszawie (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βαρσοβίας – Κεντρικός τομέας, Πολωνία) με απόφαση της 18ης Ιανουαρίου 2022, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 25 Φεβρουαρίου 2022, στο πλαίσιο της δίκης

AM,

PM

κατά

mBank S.A.,

παρισταμένου του:

Rzecznik Finansowy,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (ένατο τμήμα),

συγκείμενο από τους L. S. Rossi, πρόεδρο τμήματος, S. Rodin (εισηγητή) και O. Spineanu-Matei, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: A. M. Collins

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η AM και ο PM, εκπροσωπούμενοι από τους W. Bochenek και T. Zaremba, radcowie prawni,

* Γλώσσα διαδικασίας: η πολωνική.

- η mBank S.A., εκπροσωπούμενη από την A. Cudna-Wagner, radca prawny, και τον B. Miąskiewicz, adwokat,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna και την S. Żyrek,
- η Πορτογαλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις P. Barros da Costa, A. Cunha, B. Lavrador, L. Medeiros και A. Pimenta,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την I. Galindo Martín, τον S. L. Kalèda, την U. Małecka και τον N. Ruíz García,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρητρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, δύο καταναλωτών, της ΑΜ και του ΡΜ, και, αφετέρου, της mBank S.A., σχετικά με την εκ μέρους της τράπεζας αυτής χρήση ρητρών γενικών όρων οι οποίες έχουν καταχωρισθεί στο εθνικό μητρώο των ρητρών γενικών όρων που έχουν κριθεί μη επιτρεπτές (στο εξής: εθνικό μητρώο μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών).

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Η εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13 έχει ως εξής:
«[...] οι δικαστικές αρχές και τα διοικητικά όργανα πρέπει να διαθέτουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα ώστε να θέτουν τέρμα στην εφαρμογή των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται με τους καταναλωτές».
- 4 Το άρθρο 2, στοιχείο β', της οδηγίας προβλέπει τα εξής:
«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας νοούνται ως:
[...]
β) “καταναλωτής”: κάθε φυσικό πρόσωπο το οποίο, κατά τις συμβάσεις που καλύπτει η παρούσα οδηγία, ενεργεί για σκοπούς οι οποίοι είναι άσχετοι με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες».

5 Το άρθρο 3 της οδηγίας ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.

2. Θεωρείται πάντοτε ότι η ρήτρα δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, όταν έχει συνταχθεί εκ των προτέρων και όταν ο καταναλωτής, εκ των πραγμάτων, δε μπόρεσε να επηρεάσει το περιεχόμενό της, ιδίως στα πλαίσια μιας σύμβασης προσχώρησης.

Το γεγονός ότι για ορισμένα στοιχεία κάποιας ρήτρας ή για μια μεμονωμένη ρήτρα υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση, δεν αποκλείει την εφαρμογή του παρόντος άρθρου στο υπόλοιπο μιας σύμβασης, εάν η συνολική αξιολόγηση οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, παρ' όλα αυτά, πρόκειται για σύμβαση προσχώρησης.

Εάν ο επαγγελματίας ισχυρίζεται ότι για μια τυποποιημένη ρήτρα υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση, φέρει το βάρος της απόδειξης.

3. Το παράρτημα περιέχει ενδεικτικό και μη εξαντλητικό κατάλογο ρητρών που είναι δυνατόν να κηρυχθούν καταχρηστικές.»

6 Κατά το άρθρο 4 της οδηγίας:

«1. Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.

2. Η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.»

7 Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει ως εξής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»

8 Το άρθρο 7, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.

2. Τα μέσα αυτά περιλαμβάνουν διατάξεις που δίνουν σε άτομα ή οργανισμούς που έχουν, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, οριστεί ως έχοντες έννομο συμφέρον για την προστασία των

καταναλωτών, τη δυνατότητα να προσφύγουν, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων ή διοικητικών οργάνων, τα οποία αποφαινόμενα για το εάν συμβατικές ρήτρες, που έχουν συνταχθεί με σκοπό τη γενικευμένη χρήση έχουν καταχρηστικό χαρακτήρα και εφαρμόζουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα για να πάψει η χρησιμοποίηση των ρητρών αυτών.»

- 9 Το άρθρο 8 της οδηγίας ορίζει τα ακόλουθα:

«Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή διατηρούν, στον τομέα που διέπεται από την παρούσα οδηγία, αυστηρότερες διατάξεις σύμφωνες προς τη συνθήκη, για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή.»

Το πολωνικό δίκαιο

- 10 Κατά το άρθρο 76 του Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Συντάγμα της Δημοκρατίας της Πολωνίας):

«Οι δημόσιες αρχές προστατεύουν τους καταναλωτές, τους χρήστες και τους μισθωτές από τις δραστηριότητες που απειλούν την υγεία τους, την ιδιωτική ζωή τους και την ασφάλειά τους, καθώς και από τις αθέμιτες εμπορικές δραστηριότητες. Η έκταση της προστασίας αυτής καθορίζεται από τον νόμο.»

- 11 Το άρθρο 22¹ του ustawa – Kodeks cywilny (νόμου περί του αστικού κώδικα), της 23ης Απριλίου 1964 (Dz. U. 1964, αριθ. 16, θέση 93), όπως έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης (στο εξής: αστικός κώδικας), ορίζει τα εξής:

«Ως καταναλωτής νοείται κάθε φυσικό πρόσωπο το οποίο, για τη σύναψη και την εκτέλεση καταναλωτικής σύμβασης δεν ενεργεί στο πλαίσιο της εμπορικής του δραστηριότητας ή άλλης οικονομικής δραστηριότητας.»

- 12 Το άρθρο 58, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα ορίζει τα εξής:

«Δικαιοπραξία η οποία είναι αντίθετη προς τον νόμο ή αποβλέπει στην καταστρατήγηση του νόμου είναι άκυρη, εκτός αν ορίζεται διαφορετικά από σχετική διάταξη, ιδίως αν προβλέπεται ότι οι άκυρες διατάξεις της δικαιοπραξίας αντικαθίστανται από τις σχετικές διατάξεις του νόμου.»

- 13 Κατά το άρθρο 385¹, παράγραφοι 1 και 3, του αστικού κώδικα:

«1. Οι ρήτρες σύμβασης συναφθείσας με καταναλωτή οι οποίες δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή εάν διαμορφώνουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του κατά τρόπο που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη και πλήττει σοβαρά τα συμφέροντά του (μη επιτρεπτές συμβατικές ρήτρες). Αυτό δεν ισχύει για τις ρήτρες που καθορίζουν τις κύριες παροχές των συμβαλλομένων μερών, ιδίως την τιμή ή την αμοιβή, εφόσον είναι διατυπωμένες με σαφήνεια.

[...]

3. Οι ρήτρες σύμβασης συναφθείσας με καταναλωτή οι οποίες δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης είναι συμβατικές ρήτρες επί του περιεχομένου των οποίων ο καταναλωτής δεν ήταν σε θέση να ασκήσει συγκεκριμένη επιρροή. Πρόκειται ιδίως για

συμβατικές ρήτρες οι οποίες προέρχονται από γενικούς όρους συναλλαγών που προτάθηκαν στον καταναλωτή από τον αντισυμβαλλόμενο.»

14 Το άρθρο 385² του αστικού κώδικα έχει ως ακολούθως:

«Το ζήτημα αν οι ρήτρες μιας σύμβασης είναι σύμφωνες με τα χρηστά ήθη εκτιμάται με βάση την κατάσταση που επικρατεί κατά τον χρόνο σύναψης της σύμβασης αυτής, λαμβανομένων υπόψη του περιεχομένου της, των περιστάσεων υπό τις οποίες συνήφθη καθώς και των συμβάσεων που συνδέονται με την εν λόγω σύμβαση, στην οποία περιλαμβάνονται οι υπό εκτίμηση ρήτρες.»

15 Το άρθρο 479³⁶ του *ustawa – Kodeks postępowania cywilnego* (νόμου περί του κώδικα πολιτικής δικονομίας), της 17ης Νοεμβρίου 1964 (Dz. U. 1964, αριθ. 43, θέση 296), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης (στο εξής: κώδικας πολιτικής δικονομίας), προέβλεπε τα εξής:

«Το *Sąd Okręgowy w Warszawie – Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów* [(περιφερειακό δικαστήριο Βαρσοβίας – δικαστήριο ανταγωνισμού και προστασίας του καταναλωτή, Πολωνία)], είναι αρμόδιο να κηρύξει μη επιτρεπτές τις ρήτρες τυποποιημένης συμβάσεως.»

16 Το άρθρο 479⁴², παράγραφος 1, του κώδικα πολιτικής δικονομίας προέβλεπε τα εξής:

«Αν γίνει δεκτή η αγωγή, ο δικαστής παραθέτει, στο διατακτικό της αποφάσεώς του, το περιεχόμενο των όρων της τυποποιημένης συμβάσεως που θεωρούνται μη επιτρεπτοί και απαγορεύει τη χρήση τους.»

17 Το άρθρο 479⁴³ του κώδικα πολιτικής δικονομίας είχε ως εξής:

«Η τελεσίδικη απόφαση παράγει αποτελέσματα έναντι των τρίτων από της εγγραφής της ρήτρας τυποποιημένης συμβάσεως που κρίθηκε μη επιτρεπτή στο μητρώο του άρθρου 479⁴⁵, παράγραφος 2.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

18 Στις 7 Οκτωβρίου 2009, οι ενάγοντες της κύριας δίκης, οι οποίοι είναι σύζυγοι, συνήψαν με την mBank ενυπόθηκο δάνειο για φυσικά πρόσωπα, συνδεδεμένο με τη συναλλαγματική ισοτιμία του ελβετικού φράγκου (CHF) (στο εξής: επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση δανείου). Η σύμβαση αυτή είχε ως αντικείμενο τον δανεισμό ποσού 246 500 πολωνικών ζλότι (PLN) (περίπου 54 560 ευρώ). Η σύμβαση προέβλεπε κυμαινόμενο επιτόκιο, προσδιοριζόμενο ως το βασικό επιτόκιο του 3 Month London Interbank Offered Rate (LIBOR 3M) για το νόμισμα στο οποίο χορηγήθηκε το δάνειο, προσαυξημένο κατά το σταθερό περιθώριο κέρδους της τράπεζας, ποσοστού 2,70 %, καθ' όλη τη διάρκεια του δανείου.

19 Στο πλαίσιο της επίμαχης στην κύρια δίκη συμβάσεως δανείου, οι ενάγοντες υπέγραψαν δήλωση σύμφωνα με την οποία είχαν λάβει γνώση των κινδύνων που συνεπαγόταν η υπογραφή της συμβάσεως αυτής, καθώς και των όρων της.

20 Κατά την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως δανείου, η AM, κάτοχος μεταπτυχιακού πανεπιστημιακού τίτλου, ήταν ήδη υπάλληλος της mBank επί τριάμισι έτη. Ένας υπάλληλος της mBank της παρουσίασε έναν πίνακα με την ιστορική εξέλιξη της συναλλαγματικής ισοτιμίας CHF/PLN κατά τα τρία έτη που προηγήθηκαν της υποβολής της αιτήσεως, καθώς και προσομοίωση της μελλοντικής εξελίξεως του ποσού του χρέους και των δόσεων του δανείου σε περίπτωση αυξήσεως της εν λόγω συναλλαγματικής ισοτιμίας. Αντιθέτως, ο PM, ο οποίος

- υπέγραψε την αίτηση δανείου και την επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση δανείου, δεν είχε μετάσχει στη διαδικασία χορηγήσεως του δανείου ούτε στις συναντήσεις που διεξήχθησαν με τους υπαλλήλους της mBank.
- 21 Στις 7 Απριλίου 2020, η AM και ο PM άσκησαν, ενώπιον του Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου Βαρσοβίας – Κεντρικός τομέας, Πολωνία), το οποίο είναι το αιτούν δικαστήριο, αγωγή κατά της mBank, στηριζόμενη στην ακυρότητα ορισμένων ρητρών της επίμαχης στην κύρια δίκη συμβάσεως δανείου. Στο πλαίσιο της αγωγής αυτής, ζητούν να υποχρεωθεί η mBank να τους καταβάλει το ποσό των 37 439,70 PLN (περίπου 8 290 ευρώ), νομιμοτόκως, το οποίο αντιστοιχεί στις αχρεωστήτως καταβληθείσες δόσεις του κεφαλαίου και των τόκων, και, σε περίπτωση κηρύξεως της συμβάσεως αυτής ως άκυρης από το αιτούν δικαστήριο, το ποσό των 74 768,63 PLN (περίπου 16 550 ευρώ), νομιμοτόκως, το οποίο αντιστοιχεί στα ποσά που εισέπραξε η εναγομένη της κύριας δίκης.
  - 22 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, στις 5 Αυγούστου 2014, ο Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (πρόεδρος της Αρχής Ανταγωνισμού και Προστασίας των Καταναλωτών, Πολωνία) καταχώρισε στο εθνικό μητρώο μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών τη ρήτρα της τυποποιημένης συμβάσεως που χρησιμοποιούσε η mBank σύμφωνα με την οποία «[ο]ι τοκοχρεολυτικές δόσεις καθώς οι δόσεις των τόκων πρέπει να εξοφλούνται σε [πολωνικά ζλότι], αφού μετατραπούν με βάση τη συναλλαγματική ισοτιμία του [ελβετικού φράγκου] σύμφωνα με τον πίνακα ισοτιμιών της [...] Bank S.A. ο οποίος ισχύει κατά την ημερομηνία εξοφλήσεως, ώρα 14.50».
  - 23 Επιπλέον, στις 25 Μαΐου 2021, ο πρόεδρος της Αρχής Ανταγωνισμού και Προστασίας των Καταναλωτών καταχώρισε στο εθνικό μητρώο μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών τις ρήτρες της τυποποιημένης συμβάσεως που χρησιμοποιούσε η mBank σύμφωνα με τις οποίες «[τ]ο ύψος των ισοτιμιών αγοράς/πώλησης νομισμάτων οι οποίες έχουν εφαρμογή σε δεδομένη εργάσιμη ημέρα μπορεί να υπόκειται σε τροποποίηση. Η απόφαση για την τροποποίηση του ύψους της συναλλαγματικής ισοτιμίας καθώς και για τη συχνότητα της τροποποίησής αυτής λαμβάνεται από την τράπεζα, η οποία λαμβάνει υπόψη τα κριτήρια που απαριθμούνται στην παράγραφο 6» και «[ο]ι ισοτιμίες αγοράς/πώλησης συναλλάγματος καθώς και το ύψος της συναλλαγματικής διαφοράς προσδιορίζονται λαμβανομένων υπόψη των ακόλουθων παραγόντων: 1) των τρεχουσών ισοτιμιών στη διατραπεζική αγορά, 2) της προσφοράς και της ζήτησης συναλλάγματος στην εγχώρια αγορά, 3) των διαφορών των επιτοκίων και των ποσοστών πληθωρισμού στην εγχώρια αγορά, 4) της ρευστότητας της αγοράς συναλλάγματος, 5) του ισοζυγίου πληρωμών και του εμπορικού ισοζυγίου».
  - 24 Κατά το αιτούν δικαστήριο, συμβατικές ρήτρες ανάλογες ή πανομοιότυπες με εκείνες που καταχωρίστηκαν, στις 5 Αυγούστου 2014 και στις 25 Μαΐου 2021, στο εθνικό μητρώο μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών κρίνονται καταχρηστικές από τα πολωνικά δικαστήρια, για τον λόγο ότι τέτοιες συμβατικές ρήτρες παρέχουν στην οικεία τράπεζα το δικαίωμα να καθορίζει ελεύθερα τη συναλλαγματική ισοτιμία του ξένου νομίσματος αναφοράς και, κατά συνέπεια, το δικαίωμα να καθορίζει ελεύθερα το ποσό της παροχής που πρέπει να παράσχει ο δανειολήπτης, τούτο δε ενώ συγχρόνως ο δανειολήπτης υποχρεούται να εξοφλήσει το δάνειο μόνο σε πολωνικά ζλότι.
  - 25 Το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει επιπλέον ότι οι ρήτρες της επίμαχης στην κύρια δίκη σύμβασης δανείου έχουν το ίδιο περιεχόμενο με τις μνημονευόμενες στη σκέψη 23 της παρούσας αποφάσεως ρήτρες που έχουν καταχωρισθεί στο εθνικό μητρώο μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών.

- 26 Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν απλώς και μόνον η διαπίστωση ότι μια σύμβαση περιλαμβάνει ρήτρα της οποίας το περιεχόμενο αντιστοιχεί σε ρήτρα καταχωρισμένη στο εθνικό μητρώο μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών αρκεί για να διαπιστωθεί ότι η ρήτρα αυτή αποτελεί μη επιτρεπτή συμβατική ρήτρα, χωρίς να είναι αναγκαίο να εξετασθούν και να διαπιστωθούν οι περιστάσεις της συνάψεως της συμβάσεως αυτής.
- 27 Μολονότι η επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση δανείου περιλαμβάνει ρήτρες που προβλέπουν ότι το δάνειο αυτό εξοφλείται σε πολωνικά ζλότι, ενώ η mBank μετατρέπει το νόμισμα αυτό σε ελβετικά φράγκα με τη δική της συναλλαγματική ισοτιμία, περιλαμβάνει επίσης μια ρήτρα, προερχόμενη από τη νέα διατύπωση των γενικών όρων της mBank όπως ισχύουν από την 1η Ιουλίου 2009, η οποία προβλέπει τη δυνατότητα των εναγόντων της κύριας δίκης να εξοφλήσουν το δάνειο κατευθείαν σε ελβετικά φράγκα. Επομένως, οι ενάγοντες μπορούν να μετατρέπουν το προς εξόφληση μηνιαίο ποσό με την ισοτιμία του τραπεζικού ιδρύματος της επιλογής τους και δεν εξαρτώνται πλέον από τη συναλλαγματική ισοτιμία που καθορίζει η mBank.
- 28 Δεν υπάρχει ομοιομορφία στην εθνική νομολογία ως προς το ζήτημα αν η ρήτρα μιας συμβάσεως μπορεί να αποβάλει τον καταχρηστικό χαρακτήρα της λόγω άλλης ρήτρας της ίδιας συμβάσεως, η οποία καθιστά την πρώτη ρήτρα προαιρετική.
- 29 Ανεξαρτήτως του ζητήματος αν οι δύο επίμαχες ρήτρες πρέπει να κηρυχθούν καταχρηστικές άνευ ετέρου, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει τουλάχιστον να εκτιμήσει αν είναι καταχρηστική η ρήτρα που ορίζει ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση δανείου είναι συνδεδεμένη με το ελβετικό φράγκο, στο μέτρο που η ρήτρα αυτή ουδέποτε έχει καταχωρισθεί στο εθνικό μητρώο μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών.
- 30 Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η mBank έπρεπε να έχει την υποχρέωση να παράσχει σχετικές με τον συναλλαγματικό κίνδυνο πληροφορίες και στην ΑΜ, υπάλληλό της κατά την ημερομηνία της αιτήσεως δανείου, λαμβανομένων υπόψη της καταρτίσεως και της επαγγελματικής πείρας της.
- 31 Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως, δηλαδή σε περίπτωση που, όταν ένας επαγγελματίας συνάπτει μία ενιαία σύμβαση με δύο καταναλωτές, η ένταση της υποχρέωσης παροχής πληροφοριών την οποία υπέχει ο επαγγελματίας αυτός θα μπορούσε να ποικίλλει αναλόγως του ενδιαφερόμενου καταναλωτή, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς τις συνέπειες που θα μπορούσαν να απορρέουν εντεύθεν, ιδίως ως προς τη δυνατότητα να διαπιστωθεί ο καταχρηστικός χαρακτήρας ρήτρας, και μάλιστα η ακυρότητα της συμβάσεως αυτής, έναντι του ενός μόνον από τους εν λόγω καταναλωτές.
- 32 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieście w Warszawie (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βαρσοβίας – Κεντρικός τομέας) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Έχουν το άρθρο 3, παράγραφος 1, το άρθρο 7, παράγραφοι 1 και 2, και το άρθρο 8 της οδηγίας [93/13], καθώς και η αρχή της αποτελεσματικότητας, την έννοια ότι, για να κριθεί καταχρηστική μια συμβατική ρήτρα που δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης αρκεί να διαπιστωθεί ότι το περιεχόμενο της ρήτρας αυτής αντιστοιχεί στο περιεχόμενο ρήτρας τυποποιημένης συμβάσεως που έχει καταχωρισθεί στο μητρώο μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών;

- 2) Έχει το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας [93/13] την έννοια ότι αντιτίθεται σε [εθνική νομολογία] σύμφωνα με την οποία μια καταχρηστική συμβατική ρήτρα αποβάλλει τον καταχρηστικό χαρακτήρα της όταν ο καταναλωτής δύναται να επιλέξει να εκπληρώσει τις συμβατικές υποχρεώσεις του βάσει άλλης συμβατικής ρήτρας που δεν είναι καταχρηστική;
- 3) Έχουν το άρθρο 3, παράγραφος 1, και το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας [93/13] την έννοια ότι ο επαγγελματίας υποχρεούται να ενημερώνει κάθε καταναλωτή για τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της σύμβασης και τους κινδύνους που συνδέονται με τη σύμβαση, ακόμη και αν ο εν λόγω καταναλωτής έχει ουσιαστικές γνώσεις στον συγκεκριμένο τομέα;
- 4) Έχουν το άρθρο 3, παράγραφος 1, το άρθρο 6, παράγραφος [1], και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας [93/13] την έννοια ότι, όταν περισσότεροι καταναλωτές συνάπτουν την ίδια σύμβαση με έναν και τον αυτό επαγγελματία, οι ίδιες συμβατικές ρήτρες μπορούν να θεωρηθούν καταχρηστικές έναντι του πρώτου καταναλωτή και μη καταχρηστικές έναντι του δεύτερου και, σε τέτοια περίπτωση, μπορεί τούτο να έχει ως συνέπεια να είναι η σύμβαση άκυρη όσον αφορά τον πρώτο καταναλωτή και έγκυρη όσον αφορά τον δεύτερο καταναλωτή, ώστε ο τελευταίος να βαρύνεται με όλες τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη σύμβαση;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

- 33 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 3, παράγραφος 1, το άρθρο 7, παράγραφοι 1 και 2, καθώς και το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται στο να θεωρείται καταχρηστική από τις οικείες εθνικές αρχές συμβατική ρήτρα η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, για τον λόγο και μόνον ότι το περιεχόμενό της είναι ισοδύναμο με το περιεχόμενο ρήτρας τυποποιημένης συμβάσεως καταχωρισμένης στο εθνικό μητρώο μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών.
- 34 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η οδηγία 93/13 βασίζεται στην αντίληψη ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση έναντι του επαγγελματία, τόσο ως προς τη διαπραγματευτική ισχύ όσο και ως προς το επίπεδο της πληροφόρησης (απόφαση της 4ης Μαΐου 2023, BRD Groupe Societé Générale et Next Capital Solutions, C-200/21, EU:C:2023:380, σκέψη 24 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 35 Επομένως, κατ' αρχάς, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας, ρήτρα σύμβασης που δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως θεωρείται καταχρηστική όταν, παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του ενδιαφερόμενου καταναλωτή σημαντική ανισορροπία μεταξύ των απορρεόντων από τη σύμβαση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών και, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας, μια τέτοια καταχρηστική ρήτρα δεν δεσμεύει τον καταναλωτή. Σκοπός της τελευταίας αυτής διατάξεως είναι να αντικαταστήσει την τυπική ισορροπία που εγκαθιδρύει η σύμβαση μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων με μια πραγματική ισορροπία η οποία αποκαθιστά την ισότητα μεταξύ τους (πρβλ. απόφαση της 4ης Μαΐου 2023, BRD Groupe Societé Générale et Next Capital Solutions, C-200/21, EU:C:2023:380, σκέψη 25 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

- 36 Περαιτέρω, δεδομένης της φύσεως και της σπουδαιότητας του δημοσίου συμφέροντος που έγκειται στην προστασία των καταναλωτών οι οποίοι βρίσκονται σε τέτοια ασθενέστερη θέση, το άρθρο 7, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας, σε συνδυασμό με την εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της, επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να προβλέπουν κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα προκειμένου να παύσει η χρήση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από επαγγελματίες με καταναλωτές (απόφαση της 4ης Μαΐου 2023, BRD Groupe Société Générale et Next Capital Solutions, C-200/21, EU:C:2023:380, σκέψη 27 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 37 Όπως προκύπτει από το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, τα προαναφερθέντα μέσα περιλαμβάνουν τη δυνατότητα προσώπων ή οργανισμών που έχουν έννομο συμφέρον για την προστασία των καταναλωτών να προσφεύγουν στα δικαστήρια προκειμένου να κριθεί αν ρήτρες οι οποίες έχουν καταρτιστεί για γενικευμένη χρήση έχουν καταχρηστικό χαρακτήρα και να επιτυγχάνουν, ενδεχομένως, την απαγόρευσή τους (απόφαση της 26ης Απριλίου 2012, Invitel, C-472/10, EU:C:2012:242, σκέψη 36).
- 38 Εν προκειμένω, δεδομένου ότι οι ενάγοντες της κύριας δίκης άσκησαν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου αγωγή αφορώσα συγκεκριμένη σύμβαση, δεν συντρέχει λόγος να δοθεί στο πρώτο ερώτημα απάντηση υπό το πρίσμα του άρθρου 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13.
- 39 Τέλος, κατά τη δωδέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13, η εν λόγω οδηγία προβαίνει μόνο σε μερική και ελάχιστη εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών περί καταχρηστικών ρητρών, ενώ τα κράτη μέλη διατηρούν τη δυνατότητα, τηρουμένης της Συνθήκης ΛΕΕ, να παρέχουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας στον ενδιαφερόμενο καταναλωτή μέσω εθνικών διατάξεων αυστηρότερων από τις διατάξεις της οδηγίας. Επιπλέον, δυνάμει του άρθρου 8 της οδηγίας, τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή να διατηρούν σε ισχύ, στον τομέα που διέπεται από την οδηγία, αυστηρότερες διατάξεις σύμφωνες προς τη Συνθήκη ΛΕΕ, για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή (πρβλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2021, Τράπεζα Πειραιώς, C-243/20, EU:C:2021:1045, σκέψη 54 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 40 Όσον αφορά δε το εθνικό μητρώο μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών, το Δικαστήριο έχει κρίνει, αφενός, ότι ένας μηχανισμός όπως το μητρώο αυτό, ο οποίος συνίσταται στην κατάρτιση καταλόγου των ρητρών που πρέπει να θεωρούνται καταχρηστικές, εμπίπτει στις αυστηρότερες διατάξεις τις οποίες τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή να διατηρούν σε ισχύ δυνάμει του άρθρου 8 της οδηγίας 93/13 (πρβλ. απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2015, Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, σκέψη 61) και ότι το μητρώο αυτό ανταποκρίνεται, κατ' αρχήν, στο συμφέρον της προστασίας των καταναλωτών (πρβλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Biuro podr zy «Partner», C-119/15, EU:C:2016:987, σκέψη 36).
- 41 Πράγματι, η διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας επίμαχης συμβατικής ρήτρας βάσει συγκρίσεως του περιεχομένου της με το περιεχόμενο ρήτρας καταχωρισμένης στο εθνικό μητρώο μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών μπορεί να συμβάλει ταχέως στο να παύσουν οι καταχρηστικές ρήτρες που χρησιμοποιούνται σε μεγάλο αριθμό συμβάσεων να παράγουν αποτελέσματα έναντι των καταναλωτών που είναι συμβαλλόμενα μέρη στις συμβάσεις αυτές.
- 42 Για τον λόγο αυτόν, εξάλλου, το Δικαστήριο έχει κρίνει, πάντοτε βάσει του άρθρου 8 της οδηγίας 93/13, ότι τα κράτη μέλη μπορούν να επεκτείνουν την προστασία που προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας, σε συνδυασμό με το σημείο 1 του παραρτήματος της οδηγίας, κηρύσσοντας καταχρηστικές, εν γένει, τις τυποποιημένες ρήτρες που απαριθμούνται στο σημείο

- αυτό, χωρίς να απαιτείται περαιτέρω εξέταση βάσει των κριτηρίων του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 (απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2019, *Lovasné Tóth*, C-34/18, EU:C:2019:764, σκέψη 47).
- 43 Αφετέρου, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, εφόσον η διαχείριση του εθνικού μητρώου μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών γίνεται με διαφάνεια, προς το συμφέρον όχι μόνον των καταναλωτών, αλλά και των επαγγελματιών, και εφόσον το μητρώο ενημερώνεται, τηρουμένης της αρχής της ασφάλειας δικαίου, η δημιουργία του συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης (πρβλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, *Biuro podróży «Partner»*, C-119/15, EU:C:2016:987, σκέψεις 36 έως 39 και 43).
- 44 Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η εφαρμογή του μηχανισμού του μητρώου μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών προϋποθέτει εκτίμηση, από το αρμόδιο εθνικό δικαστήριο, της ισοδυναμίας της επίμαχης συμβατικής ρήτρας με ρήτρα γενικών όρων η οποία έχει κριθεί μη επιτρεπτή και έχει καταχωρισθεί στο μητρώο αυτό και ότι ο ενδιαφερόμενος επαγγελματίας έχει τη δυνατότητα να αμφισβητήσει την εν λόγω ισοδυναμία ενώπιον εθνικού δικαστηρίου, προκειμένου να κριθεί αν, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των κρίσιμων περιστάσεων που προσιδιάζουν σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, η εν λόγω συμβατική ρήτρα είναι κατ' ουσίαν πανομοιότυπη, λαμβανομένων υπόψη, μεταξύ άλλων, των αποτελεσμάτων που παράγει, με τη ρήτρα που έχει καταχωρισθεί στο εν λόγω μητρώο (πρβλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, *Biuro podróży «Partner»*, C-119/15, EU:C:2016:987, σκέψεις 40 έως 42).
- 45 Εξάλλου, πρέπει επίσης να υπομνησθεί ότι, μολονότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13, τα κράτη μέλη παραμένουν ελεύθερα να προβλέπουν, στο εσωτερικό τους δίκαιο, αυτεπάγγελτη εξέταση ευρύτερη εκείνης στην οποία οφείλουν να προβαίνουν τα δικαστήριά τους δυνάμει της οδηγίας αυτής, ακόμη δε και απλουστευμένες διαδικασίες εκτιμήσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, εντούτοις, κατά γενικό κανόνα, ο εθνικός δικαστής εξακολουθεί να υποχρεούται να ενημερώνει τους διαδίκους σχετικά με την εκτίμηση αυτή και να τους καλεί να συζητήσουν επ' αυτής κατ' αντιμωλίαν, σύμφωνα με τους τύπους που προβλέπουν συναφώς οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες (πρβλ. απόφαση της 11ης Μαρτίου 2020, *Lintner*, C-511/17, EU:C:2020:188, σκέψεις 41 και 42).
- 46 Υπό τις συνθήκες αυτές, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, το άρθρο 7, παράγραφος 1, και το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται στο να θεωρείται καταχρηστική από τις οικείες εθνικές αρχές συμβατική ρήτρα η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, για τον λόγο και μόνον ότι το περιεχόμενό της είναι ισοδύναμο με το περιεχόμενο ρήτρας τυποποιημένης συμβάσεως καταχωρισμένης στο εθνικό μητρώο μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών.

Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

- 47 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι συμβατική ρήτρα η οποία, λόγω των προβλεπόμενων σε αυτήν όρων εκπληρώσεως ορισμένων υποχρεώσεων του ενδιαφερόμενου καταναλωτή, πρέπει να θεωρηθεί καταχρηστική μπορεί να αποβάλει τον χαρακτήρα αυτόν λόγω άλλης ρήτρας της ίδιας σύμβασης η οποία προβλέπει τη δυνατότητα του καταναλωτή να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις αυτές υπό διαφορετικούς όρους.

- 48 Κατά πάγια νομολογία, η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου ως προς το ζήτημα αυτό αφορά τόσο την ερμηνεία της έννοιας της «καταχρηστικής ρήτηρας», η οποία διαλαμβάνεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας και στο παράρτημά της, όσο και τα κριτήρια τα οποία ο εθνικός δικαστής δύναται ή οφείλει να εφαρμόζει κατά την εξέταση συμβατικής ρήτηρας υπό το πρίσμα των διατάξεων της οδηγίας, εξυπακουμένου ότι στον εθνικό δικαστή εναπόκειται να αποφανθεί, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια αυτά, επί του συγκεκριμένου χαρακτηρισμού ορισμένης συμβατικής ρήτηρας βάσει των ιδιαίτερων περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως. Εξ αυτού συνάγεται ότι το Δικαστήριο πρέπει να παράσχει στον εθνικό δικαστή απλώς και μόνο στοιχεία τα οποία αυτός οφείλει να λάβει υπόψη κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα της εν λόγω ρήτηρας (απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 2022, Caisse régionale de Crédit mutuel de Loire-Atlantique et du Centre Ouest, C-600/21, EU:C:2022:970, σκέψη 38).
- 49 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτηρας η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να κρίνει, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια του άρθρου 3, παράγραφος 1, και του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13, αν, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως, η ρήτρα αυτή πληροί τις απαιτήσεις καλής πίστωσης, ισορροπίας και διαφάνειας που επιβάλλει η οδηγία αυτή (πρβλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2019, Abanca Corporación Bancaria και Bankia, C-70/17 και C-179/17, EU:C:2019:250, σκέψη 50 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 50 Βεβαίως, προκειμένου το εθνικό δικαστήριο να εκτιμήσει τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα της συμβατικής ρήτηρας στην οποία στηρίζεται η αγωγή της οποίας έχει επιληφθεί, πρέπει να λάβει υπόψη όλες τις λοιπές ρήτρες της οικείας συμβάσεως (απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 2021, Dexia Nederland, C-229/19 και C-289/19, EU:C:2021:68, σκέψη 58 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), στο μέτρο που, αναλόγως του περιεχομένου της συμβάσεως αυτής, μπορεί να είναι αναγκαίο να εκτιμηθεί το σωρευτικό αποτέλεσμα όλων των ρητρών της (πρβλ. απόφαση της 11ης Μαρτίου 2020, Lintner, C-511/17, EU:C:2020:188, σκέψη 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 51 Εντούτοις, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι το εθνικό δικαστήριο πρέπει, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτηρας, να λαμβάνει υπόψη αποκλειστικώς την ημερομηνία συνάψεως της οικείας συμβάσεως και να εκτιμά, μεταξύ άλλων, υπό το πρίσμα του συνόλου των περιστάσεων που περιβάλλουν τη σύναψη αυτή, αν η εν λόγω ρήτρα ενείχε, αυτή καθαυτήν, ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων, προς όφελος του επαγγελματία, τούτο δε ακόμη και αν η ανισορροπία αυτή θα μπορούσε να προκύψει μόνο σε περίπτωση επελεύσεως ορισμένων περιστάσεων ή αν, υπό άλλες περιστάσεις, η εν λόγω ρήτρα θα μπορούσε ακόμη και να αποβεί προς όφελος του ενδιαφερόμενου καταναλωτή (πρβλ. απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 2021, Dexia Nederland, C-229/19 και C-289/19, EU:C:2021:68, σκέψεις 54 και 55).
- 52 Εν προκειμένω, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης σύμβαση δανείου περιέχει ρήτρες των οποίων το περιεχόμενο είναι ισοδύναμο με το περιεχόμενο ρητρών καταχωρισμένων στο εθνικό μητρώο μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών οι οποίες υποχρεώνουν τον δανειολήπτη να εξοφλήσει δάνειο συνδεδεμένο με ξένο νόμισμα μόνο σε εθνικό νόμισμα, κατόπιν μετατροπής βάσει συναλλαγματικής ισοτιμίας καθοριζόμενης ελεύθερα από την οικεία τράπεζα.

- 53 Επιπλέον, η επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση δανείου περιέχει και άλλες ρήτρες οι οποίες παρέχουν στους ενάγοντες της κύριας δίκης τη δυνατότητα να εξοφλήσουν το επίμαχο δάνειο κατευθείαν σε ελβετικά φράγκα, όπερ συνεπάγεται ότι αυτοί μπορούν να λαμβάνουν το ποσό που πρέπει να εξοφλούν μηνιαίως στο νόμισμα αυτό από το τραπεζικό ίδρυμα της επιλογής τους, χωρίς, επομένως, να αφήνουν την mBank να καθορίζει ελεύθερα το ποσό αυτό. Επομένως, όπως υπογραμμίζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με τις γραπτές παρατηρήσεις της, οι άλλες αυτές ρήτρες συνιστούν εναλλακτικό τρόπο για την εξόφληση του δανείου από τον ενδιαφερόμενο καταναλωτή σε σχέση με εκείνον που προβλέπουν οι ρήτρες για τις οποίες γίνεται λόγος στην προηγούμενη σκέψη.
- 54 Από τη σκέψη 23 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει όμως ότι οι τελευταίες αυτές ρήτρες κρίθηκαν καταχρηστικές για τον λόγο ότι παρέχουν στην οικεία τράπεζα το δικαίωμα να καθορίζει ελεύθερα τη συναλλαγματική ισοτιμία και, ως εκ τούτου, το ποσό της προς εκπλήρωση παροχής και δημιουργούν, κατά τον τρόπο αυτόν, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων, προς όφελος του ενδιαφερόμενου επαγγελματία. Επομένως, το γεγονός ότι η ανισορροπία αυτή ενδέχεται να μην προκύψει, λόγω του ότι ο ενδιαφερόμενος καταναλωτής αποφασίζει, κατά τη διάρκεια εκτελέσεως της συμβάσεως, να χρησιμοποιήσει τους προβλεπόμενους από τη σύμβαση εναλλακτικούς τρόπους εξοφλήσεως του δανείου, δεν επηρεάζει, όπως επισημαίνεται στη σκέψη 51 της παρούσας αποφάσεως, την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των τελευταίων αυτών ρητρών καθεαυτές.
- 55 Πρέπει να προστεθεί ότι αν έχουν συμπεριληφθεί, σε σύμβαση συναπτόμενη με καταναλωτή, δύο εναλλακτικές ρήτρες οι οποίες αφορούν την εκπλήρωση της ίδιας υποχρεώσεως του καταναλωτή, εκ των οποίων η μία είναι καταχρηστική και η άλλη μη καταχρηστική, ο ενδιαφερόμενος επαγγελματίας μπορεί να «ποντάρει» στο ότι, λόγω ελλείψεως πληροφόρησης, προσοχής ή κατανόησης, ο καταναλωτής θα εκπληρώσει την οικεία υποχρέωση σύμφωνα με τη ρήτρα που δημιουργεί εις βάρος του σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων. Ως εκ τούτου, ένας τέτοιος συμβατικός μηχανισμός μπορεί να έχει αυτός καθεαυτόν καταχρηστικό χαρακτήρα.
- 56 Εξάλλου, η μη διαπίστωση της ακυρότητας καταχρηστικής ρήτρας θα μπορούσε να υπονομεύσει την επίτευξη του μακροπρόθεσμου σκοπού του άρθρου 7 της οδηγίας 93/13, ο οποίος συνίσταται στην παύση της χρήσεως καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από επαγγελματία με καταναλωτές.
- 57 Υπό τις συνθήκες αυτές, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι συμβατική ρήτρα η οποία, λόγω των προβλεπόμενων σε αυτήν όρων εκπληρώσεως ορισμένων υποχρεώσεων του ενδιαφερόμενου καταναλωτή, πρέπει να θεωρηθεί καταχρηστική δεν μπορεί να αποβάλει τον χαρακτήρα αυτόν λόγω άλλης ρήτρας της ίδιας σύμβασης η οποία προβλέπει τη δυνατότητα του καταναλωτή να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του υπό διαφορετικούς όρους.

Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

- 58 Το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο αποσκοπεί στην ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, και του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, αφορά την απαίτηση διαφάνειας που βαρύνει τον επαγγελματία, πριν από τη σύναψη συμβάσεως δανείου συνδεδεμένου με ξένο νόμισμα, έναντι του υποψήφιου δανειολήπτη όταν ο τελευταίος είναι

- υπάλληλός του. Εντούτοις, η εν λόγω απαίτηση διαφάνειας προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας, όσον αφορά ρήτρες όπως οι επίμαχες στην υπόθεση της κύριας δίκης, η δε έννοια του «καταναλωτή» ορίζεται στο άρθρο 2, στοιχείο β', της οδηγίας.
- 59 Επομένως, πρέπει να θεωρηθεί ότι, με το τρίτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, στοιχείο β', της οδηγίας, έχει την έννοια ότι ο επαγγελματίας έχει την υποχρέωση να ενημερώνει τον ενδιαφερόμενο καταναλωτή για τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της συναφθείσας συμβάσεως και για τους κινδύνους που συνδέονται με τη σύμβαση αυτή, έστω και αν ο εν λόγω καταναλωτής είναι υπάλληλός του και έχει ουσιαστικές γνώσεις στον τομέα της ως άνω συμβάσεως.
- 60 Υπενθυμίζεται ότι η απαίτηση διαφάνειας των συμβατικών ρητρών, την οποία προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας, έχει την έννοια ότι επιβάλλει όχι μόνον να είναι η οικεία ρήτρα κατανοητή για τον καταναλωτή από τυπικής και γραμματικής απόψεως, αλλά και να δύναται ο μέσος καταναλωτής, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος, να κατανοήσει τη συγκεκριμένη λειτουργία της εν λόγω ρήτρας και έτσι να αξιολογήσει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις δυνητικά σημαντικές οικονομικές συνέπειες μιας τέτοιας ρήτρας για τις χρηματοπιστωτικές υποχρεώσεις του (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 64 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 61 Η αναφορά αυτή στον μέσο καταναλωτή αποτελεί αντικειμενικό κριτήριο. Εξάλλου, η έννοια του «καταναλωτή», κατά το άρθρο 2, στοιχείο β', της οδηγίας 93/13, έχει αντικειμενικό χαρακτήρα και δεν εξαρτάται από τις συγκεκριμένες γνώσεις που μπορεί να έχει το ενδιαφερόμενο πρόσωπο ούτε από τις πληροφορίες που πράγματι διαθέτει το πρόσωπο αυτό (πρβλ. απόφαση της 21ης Μαρτίου 2019, Rouvin και Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, σκέψη 24 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 62 Όσον αφορά, ειδικότερα, τις συμβάσεις δανείου που συνδέονται με ξένο νόμισμα, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η απαίτηση διαφάνειας των συμβατικών ρητρών συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, ότι ο επαγγελματίας πρέπει να ενημερώνει σαφώς τον ενδιαφερόμενο καταναλωτή για το γεγονός ότι, συνάπτοντας τέτοια σύμβαση, εκτίθεται σε συναλλαγματικό κίνδυνο τον οποίο, ενδεχομένως, θα του είναι οικονομικά δύσκολο να φέρει σε περίπτωση υποτίμησης του νομίσματος στο οποίο εισπράττει τα εισοδήματά του. Επιπλέον, ο επαγγελματίας πρέπει να εκθέτει στον καταναλωτή τις πιθανές διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών και τους εγγενείς κινδύνους της σύναψης τέτοιας σύμβασης (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 71 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 63 Οι πληροφορίες που παρέχει ο επαγγελματίας πρέπει να καθιστούν δυνατό στον μέσο καταναλωτή, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος, όχι μόνο να αντιληφθεί ότι, ανάλογα με τις διακυμάνσεις της συναλλαγματικής ισοτιμίας, η εξέλιξη της ισοτιμίας μεταξύ του λογιστικού νομίσματος και του νομίσματος πληρωμής ενδέχεται να έχει δυσμενείς συνέπειες για τις χρηματοπιστωτικές υποχρεώσεις του, αλλά και να κατανοήσει, στο πλαίσιο της σύναψης δανείου συνδεδεμένου με ξένο νόμισμα, τον πραγματικό κίνδυνο στον οποίο εκτίθεται, καθ' όλη τη διάρκεια της συμβάσεως δανείου, στην περίπτωση σημαντικής υποτιμήσεως του νομίσματος στο οποίο εισπράττει τα εισοδήματά του σε σχέση με το λογιστικό νόμισμα (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 72).

- 64 Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εξακριβώσει, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων που περιβάλλουν τη σύναψη της συμβάσεως, αν γνωστοποιήθηκαν στον ενδιαφερόμενο καταναλωτή όλα τα στοιχεία που είναι δυνατόν να επηρεάσουν την έκταση της δεσμεύσεώς του, ώστε να είναι αυτός σε θέση να εκτιμήσει τις χρηματοοικονομικές συνέπειές της [απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2023, D.V. (Δικηγορική αμοιβή – Αρχή της ωριαίας χρεώσεως), C-395/21, EU:C:2023:14, σκέψη 38 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία].
- 65 Εν προκειμένω, από τα στοιχεία που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο προκύπτει ότι η ΑΜ, η οποία, από κοινού με τον ΡΜ, συνήψε σύμβαση δανείου συνδεδεμένη με ξένο νόμισμα, εργαζόταν στην mBank και διέθετε, λόγω της καταρτίσεως και της επαγγελματικής πείρας της, τις ίδιες γνώσεις σχετικά με τα ουσιώδη χαρακτηριστικά και τους συνδεδεμένους με την εν λόγω σύμβαση δανείου κινδύνους με έναν καταναλωτή πιο ενημερωμένο από τον μέσο καταναλωτή.
- 66 Εντούτοις, από τις σκέψεις 60 και 61 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει ότι η τήρηση της επιταγής περί διαφάνειας πρέπει να ελέγχεται σε σχέση με το αντικειμενικό επίπεδο του μέσου καταναλωτή, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος, στον οποίο δεν αντιστοιχούν, μεταξύ άλλων, ούτε ο καταναλωτής που είναι λιγότερο ενημερωμένος από τον μέσο καταναλωτή ούτε ο καταναλωτής που είναι περισσότερο ενημερωμένος από τον μέσο καταναλωτή.
- 67 Εξάλλου, από το γράμμα του άρθρου 2, στοιχείο β', της οδηγίας 93/13 προκύπτει ότι η προστασία την οποία παρέχει η οδηγία εξαρτάται από τους σκοπούς για τους οποίους ενεργεί ένα φυσικό πρόσωπο, ήτοι από αυτούς που δεν εμπίπτουν στο πλαίσιο της επαγγελματικής του δραστηριότητας, και όχι από τις ιδιαίτερες γνώσεις που διαθέτει το εν λόγω πρόσωπο.
- 68 Αυτή η ευρεία ερμηνεία της έννοιας του «καταναλωτή» καθιστά δυνατή τη διασφάλιση της προστασίας που παρέχει η οδηγία στο σύνολο των φυσικών προσώπων που βρίσκονται σε ασθενέστερη θέση έναντι του επαγγελματία όσον αφορά όχι μόνον το επίπεδο πληροφόρησης, αλλά και τη διαπραγματευτική ισχύ, θέση η οποία υποχρεώνει τα φυσικά αυτά πρόσωπα να προσχωρήσουν στους όρους που έχει εκ των προτέρων καταρτίσει ο επαγγελματίας, χωρίς να μπορούν να ασκήσουν οποιαδήποτε επιρροή επί του περιεχομένου τους (πρβλ. απόφαση της 21ης Μαρτίου 2019, Ρουνίν και Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, σκέψεις 25 και 28).
- 69 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι αυτό καθεαυτό το γεγονός ότι ένα φυσικό πρόσωπο συνάπτει σύμβαση, πλην της συμβάσεως εργασίας, με τον εργοδότη του δεν εμποδίζει τον χαρακτηρισμό του προσώπου αυτού ως «καταναλωτή», κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο β', της οδηγίας 93/13 (απόφαση της 21ης Μαρτίου 2019, Ρουνίν και Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, σκέψη 29).
- 70 Υπό τις συνθήκες αυτές, στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, στοιχείο β', της οδηγίας, έχει την έννοια ότι ο επαγγελματίας έχει την υποχρέωση να ενημερώνει τον ενδιαφερόμενο καταναλωτή για τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της συναφθείσας με αυτόν συμβάσεως και για τους κινδύνους που συνδέονται με τη σύμβαση αυτή, έστω και αν ο εν λόγω καταναλωτής είναι υπάλληλός του και έχει ουσιαστικές γνώσεις στον τομέα της ως άνω συμβάσεως.

Επί του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος

- 71 Με το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν οι διατάξεις της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι, όταν δύο καταναλωτές συνάπτουν μία και την αυτή σύμβαση με επαγγελματία, οι ίδιες συμβατικές ρήτρες μπορούν να θεωρηθούν καταχρηστικές έναντι του πρώτου καταναλωτή και μη καταχρηστικές έναντι του δεύτερου.
- 72 Όπως προκύπτει από τη σκέψη 31 της παρούσας αποφάσεως, το ερώτημα αυτό υποβλήθηκε μόνο για την περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο τρίτο ερώτημα. Δεδομένου ότι η απάντηση επί του ερωτήματος αυτού είναι καταφατική, παρέλκει η απάντηση επί του τετάρτου ερωτήματος.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 73 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπύπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (ένατο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 3, παράγραφος 1, το άρθρο 7, παράγραφος 1, και το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται στο να θεωρείται καταχρηστική από τις οικείες εθνικές αρχές συμβατική ρήτρα η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, για τον λόγο και μόνον ότι το περιεχόμενό της είναι ισοδύναμο με ρήτρα τυποποιημένης συμβάσεως καταχωρισμένης στο εθνικό μητρώο μη επιτρεπτών συμβατικών ρητρών.
- 2) Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι συμβατική ρήτρα η οποία, λόγω των προβλεπόμενων σε αυτήν όρων εκπληρώσεως ορισμένων υποχρεώσεων του ενδιαφερόμενου καταναλωτή, πρέπει να θεωρείται καταχρηστική δεν μπορεί να αποβάλει τον χαρακτήρα αυτόν λόγω άλλης ρήτρας της ίδιας σύμβασης η οποία προβλέπει τη δυνατότητα του καταναλωτή να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του υπό διαφορετικούς όρους.
- 3) Το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, στοιχείο β', της οδηγίας, έχει την έννοια ότι ο επαγγελματίας έχει την υποχρέωση να ενημερώνει τον ενδιαφερόμενο καταναλωτή για τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της συναφθείσας με αυτόν συμβάσεως και για τους κινδύνους που συνδέονται με τη σύμβαση αυτή, έστω και αν ο εν λόγω καταναλωτής είναι υπάλληλός του και έχει ουσιαστικές γνώσεις στον τομέα της ως άνω συμβάσεως.

(υπογραφές)